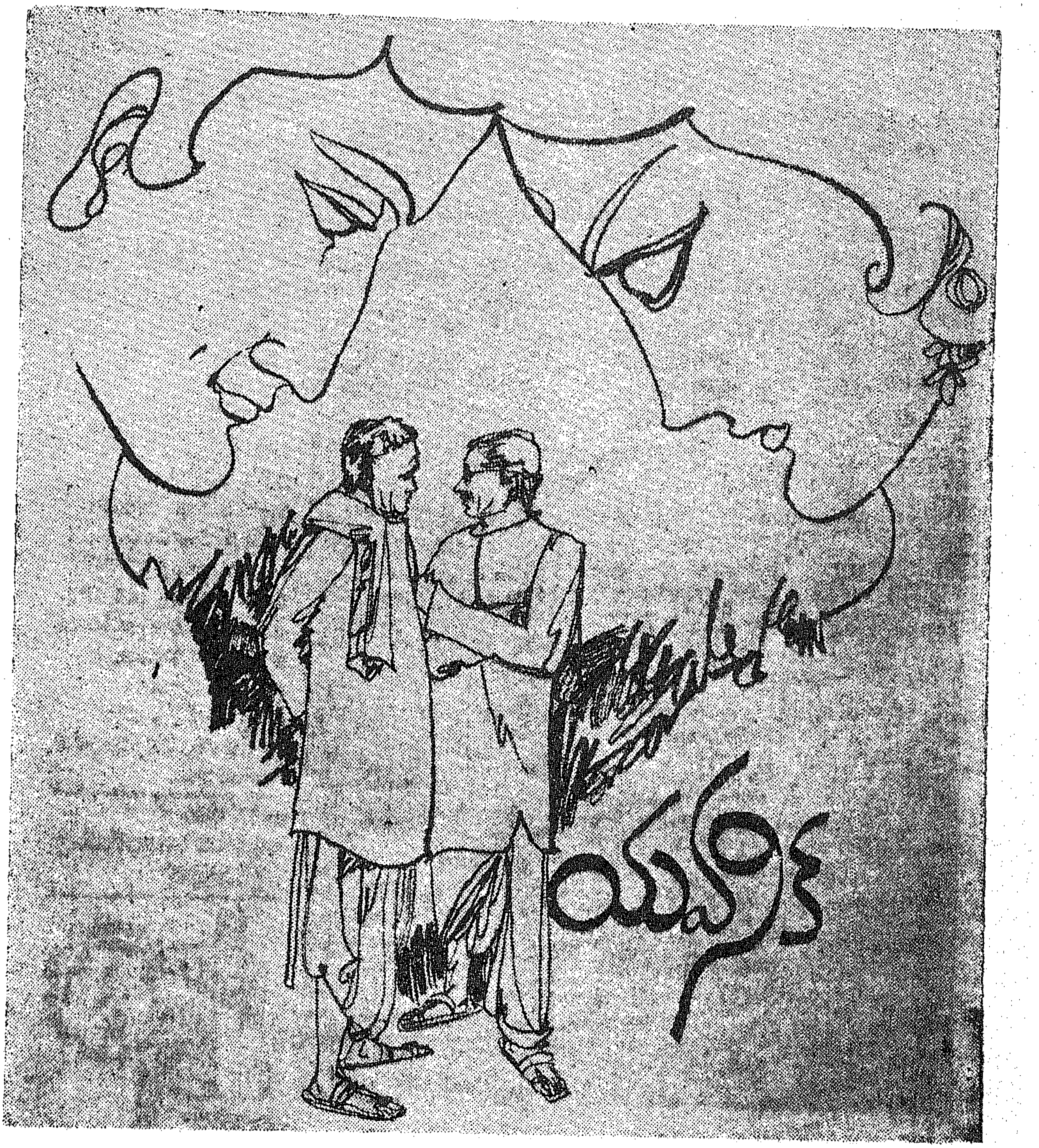

రామభద్రయ్యగారి కార్యక్రమంలో అకస్మాత్తుగా వింత వింత మార్పు లొచ్చేశాయి. రిటైర్డై ఇంటి దగ్గరే కూర్చున్న అతను ఇంతవరకు గడిపిన దొక 'స్టీరియోటైప్డు లైఫు'. ఉదయం భార్య అందించిన కాఫీ త్రాగి వాలుకుర్చీలో కూర్చుని భోజనానికి పిలిచేంత వరకు దినపత్రికను మొదటినుండి చివరి వరకు చదివినదే చదివి, ఆ తరవాత భోజనం చేసి కాసేపు నిద్రపోయి, కార్మికుల కార్యక్రమం వేళకు లేచి, రేడియో కబుర్లు నాలుగు విని, రెండు గంటలకు కాఫీ త్రాగి మళ్ళా పాత పేపర్నే తిరగేసి నాలుగ ంటల తరవాత పంచ మార్చి, లాల్చీ వేసుకుని, దానిమీద కండువా వేసుకుని పార్కు వరకు నడిచి, పార్కులో ఆ మూల తిరాయి చెట్టు క్రిందున్న సిమెంటు బల్లపై కూర్చుని చీకటి ఎప్పుడు వస్తుందా వచ్చి పోయేవారిని చూసుకుంటూ కాలం గడిపి, మసకనిపించగానే చేతి కర్రనందుకుని నెమ్మదిగా

'ఊర్వశి'

ఇంటి వైపు సాగటం, భోజనం, నిద్ర, మళ్ళా లేవటం . . . అంతా మామూలేనీ జీవితం. సాయంత్రం వేళల్లోనైనా తన బల్లమీద తన జాగాలో మరెవ్వరైనా కూర్చుంటే మరుక్షణం అక్కడ ఉండేవాడు కాదు. వెంటనే వెనుతిరిగి వచ్చేవాడు.

"ఏమండీ, నాన్నగారూ, అప్పుడే తిరిగి వచ్చారు?" ఒకసారి ముందుగదిలో అడిగిం దొకసారి సీత. దానికతను జవాబుగా చెప్పేవాడు. నవ్వు వచ్చింది సీతకి. "మరెక్కడైనా కూర్చుని రాకపోయారా?" అడిగింది. "లేదమ్మా, నాకు అక్కడ కూర్చుంటేనే తృప్తి" అనే సమాధానానికి మించి ఏమీ అనలేక పోయారు.

ఉదయం పూట ఏమీ తోచటం లేదు కదా— ఒకసారి కూరలమార్కెట్టుకువెళ్ళిరావచ్చునని కూరల సంచి చేతికిచ్చి పంపేవాడు. కాని ఎంత శ్రద్ధగా పోయి ఏ కొంచెంవేసి ఎంచి తెచ్చినాసరే "అయ్యయ్యో,

ఇవేం పంతాయలుంక్షి. ఒక్క పువ్వులు కొనకపోతే, ఆ మాత్రం చూసుకోరూ?. . . ఒరుసులు వేసుకో దానికైనా పనికిరావే! ... అయ్యో, ఈ లెండకాయలు లింత ముదురువి కదా. . . ఎందుకు పనికొస్తా యండి... ఈ బీరకాయలు కొన్ని చూసుకోరూ? పదు పిసంకవా!...వీళ్ల ఎంత తీసుకున్నాడు... బాగాయేనా?... పిధిలోకి వెళ్ళి ఇంటింటికి అదన్నీ "పైసల కిస్తుంటేమా" అని భార్య రాజ్యలక్ష్మమ్మ జేసే వ్యాఖ్యానాలకు నిత్యం సమాధానాలను చెప్పలేక మాటలు కొనే వ్యవహారాన్నికూడా ఆమెకే వదిలిపెట్టేశాడు. ఉద్యోగం చేసే రోజుల్లో "పెద్దవాడో. చిన్నవాడో బజారు పని చూసేవాడు. అయినా అక్కడదాకా బజారు వెళ్ళి కూరలు కొనుక్కునే అవసరం ఉంటేనా? ఆ ఊళ్ళో ఇంతంత పెరటిలో ఒక మూల లెండ. . . మరో మూల పొట్ల, బచ్చలి, బీర, వంగ, టొమాటో ఇలా నాలుగు రకాల కూరమొక్కలు, పాదులు, పూలమొక్కలు వేసుకుని, సంరక్షణ చేసి తాము ఉంచుకోగా, కూర లయితేనేం, కాయలయితే నేం, పూలయితేనేం నలుగురికి పంచి పెట్టేవాడు. అప్పు డెంత ఆనందం గానో ఉండే దతనికి. ఇప్పుడో. . . అద్దెకొంప. . . ముందు స్థలం లేదు. వెనక పెరడు లేదు. తులసి మొక్క పాతుకోవటానికైనా జాగా లేదు.

అప్పుడప్పుడు రాత్రి భోజనాలయి పిది వరండాలో కూర్చున్నప్పుడు మాటల్లో మాటలు దొర్లుతూంటే "ఏమండీ!మళ్ళీ మన ఊరు వెళ్ళి పోదాం!" అంటుంది రాజ్యలక్ష్మమ్మ.

"వెళ్ళిపోదాం. సీత పెళ్ళయితే ఇక ఇక్కడ ఉండేదెందుకు? పిల్లల చదువులకని వచ్చాం. ఇద్దరు పిల్లల చదువులు అయిపోయాయి. ఆడపిల్లల పెళ్ళిళ్ళు అయిపోయాయి. మగపిల్లలు పెళ్ళాంతో ఎగిరి పోయారు. ఇక సీత పెళ్ళి. అదొక్క టయిపోతే, ఎక్కడుంటే నేం? ఏం తింటేనేం? ఇక్కడుంటే ఎప్పుడైనా ఏదైనా మంచి సంబంధం కుదిరితే సీత పెళ్ళి చేసేయొచ్చు. ఆ మూల ఆ ఊళ్ళో ఏం చేయగలమని?"

"సీత పెళ్ళయితే, అక్కడికే వెళ్ళిపోదాం" అంటుం దామె వాలుకుర్చీకి దగ్గరగా జరుగుతూ.

"అలాగే" అంటా డతను.

ఉద్యోగం నుండి రిటైరై, పిల్లల చదువుల కని పట్నం వచ్చి, ఎనిమిది సంవత్సరాలయినా మారి పోని రామభద్రయ్య కార్యక్రమంలో సుంద్రరామయ్య రాకతో మార్పు వచ్చేసింది.

ఆ రోజెందుకో కలెక్టరాఫీసుకు వెళ్ళి సిటీ బస్సు కోసం బస్సుషెల్టరులో నిలబడ్డాడు రామభద్రయ్య. ఎందు కెళ్ళాడో కలెక్టరాఫీసుకి అతనికి గుర్తు లేదు. అప్పుడు భుజం మీద చెయ్యి వేసి పలకరించాడు సుంద్రరామయ్య.

'నీ పేరు ఫలానా ఎక్కడికి అంటే నీ పేరు ఫలానావు?' అంటూ కుశల ప్రశ్నలు వేసుకున్నారు. సుంద్రరామయ్య, రామభద్రయ్య నెత్తినుండి కాళ్ళదాకా ఎగా దిగా చూస్తూ "ఏమిటి ఎనిమిది సంవత్సరాలయి నీ ఊరిలో ఉంటూ నాకు కనపడక పోవటం. . . నమ్మలేను, భద్రం. . . ఔరా ఎందుకంటే, ఫలానా సుముమయ్యా. . . సరే. నిన్నిలా ఇప్పటికైనా కలిశాం— సంతోషం. రా, మా ఇంటికి. ఇక్కడికి దగ్గరే" అంటూ తీసుకెళ్ళాడు.

దారిలో తన గురించి చెప్పాడు:

"నేను రిటైరై అయిదు సంవత్సరాలయింది, భద్రం! అయినా నలుగురికీ నాలుగు ముక్కలు చెప్పి, పైకి తేవటమే నా వృత్తి కదయ్యా. అందుకని ఒకచిన్న ట్యుటోరియల్ కాలేజిని మెట్రిక్ వరకు నడుపుతున్నానయ్యా. ఉద్యోగం చేసి రిటై రైనది ఈ ఊళ్ళోనే కాబట్టి కాలేజి బాగానే నడు స్తూంది. నేను కాక మరిద్దరు స్నేహితులు కూడ చెప్పే ఉపాధ్యాయులు లేకపోవటం వల్ల విద్యార్థుల సంఖ్యను పెద్దదిగా పెంచ దల్చుకోలేదు అనుకో బాగా తెలుస్తున్నాయి. నీవు మా పిల్లల్నిక్కడ పెళ్ళికేగా కదా సింహాచలం రావటం. దాని తరవాత ఇప్పుడు నన్నిలా చూడటం. మరి నాకు నలుగురు మగ పిల్లలు. ముగ్గురికీ పెళ్ళిళ్ళు అయిపోయాయి. ఒకడు బొంబాయి, రెండో వాడు కలకత్తా, మూడో వాడు బెంగుళూరులో ఉన్నారు. నాల్గవ వాడు ఎమ్. ఎస్ సి. పాసయి, ఇక్కడే రీసర్చి పూర్తి చేసి నా దగ్గరే ఉన్నాడు. వాడికి ఉద్యోగం వచ్చేస్తే మరి నాకే బాదరబందీ లేదయ్యా" అంటూ ఇంటికి తీసుకెళ్ళాడు.

విశాలమైన ఆవరణలో ఉంది చిన్నదైనా మేడ. ఆవరణలో పూల మొక్కలు అందంగా పెంచ బడ్డాయి. వెనుక అరటిచెట్లు, కొబ్బరిచెట్లు ఉన్నాయి. ఒక ప్రక్కగా సిమెంటుతో కట్టిన షెడ్డు ఉంది. అందులో బ్లాక్‌బోర్డులు ఉన్నాయి.

"ఇది మన స్వంత ఇల్లయ్యా. ఆ రోజుల్లో చవుకలో వచ్చే కొన్నాను, దాబా ఇంటని—సముద్రానికి బీచికి దగ్గరగా ఉంటుందని. మెల్లిగా మేడ రూపానికి తెచ్చాం. అయితే అప్పులుతీర్చడానికి ఎన్నో బాధలు పడ్డాననుకో, అయితేనేం, ఇప్పుడు హాయిగా ఉంది" అంటూ భార్య శారదమ్మను పిలిచి రామభద్రయ్య వచ్చిన సంగతి చెప్పాడు. భార్యా భర్త లిద్దరూ ఆప్యాయంగా కుశల ప్రశ్నలువేస్తూంటే ఆనందంతో పొంగిపోయాడు రామభద్రయ్య.

అప్పటి కప్పుడు ఉప్మా కాఫీ చేసి తెచ్చింది శారదమ్మ.

"ఎందుకు, సుందరం, ఇవన్నీ ఇప్పుడు?" అన్నాడు మొహమాట పడుతూ రామభద్రయ్య.

"ఎందుకంటా వేమిటి భద్రం? ఒకే చోట చదువుకున్నవాళ్ళం, కొంత కాలం ఒకే చోట పని చేసినవాళ్ళం. స్నేహితులం. చాలా కాలానికి కలిశాం. సంతోషంగా ఉండదుటయ్యా. తీసుకో. ఆ. . ." అన్నాడు సుందరరామయ్య. టిఫిన్, కాఫీ తీసుకున్న తరవాత "ఇంతసేపూ నా సొద చెప్పుకొన్నాను. ఇక నీ సంగతి చెప్పు" అన్నాడు. తనగురించి క్లుప్తంగా చెప్పాడు రామభద్రయ్య.

"మరి పెన్షన్ డబ్బుతో ఎలా గడుస్తూంది, భద్రం?" ఆశ్చర్యపడుతూ అడిగాడు.

"ప్రావిడెంటు ఫండుకు నా దగ్గ రున్నది కలిపి ఎనిమిది వేలు ప్రొవిడెంటు డిపాజిట్లలో వేశాం. వాళ్ళు నెలా నెలా 'ఇంట్రస్టు' ఇస్తూంటారు. అది కొద్దో ఆదుకుంటూంది. అంతగా కావాలంటే సదు పుంటేమా పెద్దవాడూ,చిన్నవాడూ ఉన్నారు" అన్నాడు.

"ఇన్ని సంవత్సరాలు ఇక్కడే ఉంటూ నేటితో. విద్య నుండుకుని నలుగురు పిల్లలకు చెబుదామని నాలుగు అక్షరాలు మనుష్యులకు చెప్పే ప్రయత్నం చేయలేక పోయావా? కొంటినో కొంత కలిపి వచ్చేవి. కాలం గడిచిన ట్టుండేది. నలుగురు పిల్లలు బాగుపడే వారు కదా!"

"నిజమే. నీకో సాయం చెప్తున్నా. ఒక ఊరి రాజు మంగోకు ఊరికి రాజు కాదుగా. అల్లా ఎప్పుడూ, ఎక్కడో ఒకాయన్ని గొప్ప నారు"

"అది నిజమే. నీ విద్య దున్నప్పుడు నాకు తెలిసింది కదా. ఇక నమస్కారం. ఇంటికి వెళ్తాను. సాయం త్రం మా ఇంటికి వస్తాను. ఎక్కడికీ వెళ్ళకూడదు" అంటూనప్పుడే బస్సు స్టాండు వరకూ వచ్చి అతన్ని బస్సెక్కించి వెళ్ళిపోయాడు సుంద్రరామయ్య.

నెలల పండగ తిరిగి కబురంపి సాయంత్రం అయిదు గంటలయ్యే సరికి ఇల్లు వెతుక్కుంటూ చెప్పినట్టుగా వచ్చాడు సుంద్రరామయ్య. నాలుగు వాటాలున్న ఆ ఇంటిలో రామభద్రయ్య వాటా ఏదో అని ఆలోచిస్తూ ముందు నడిచి తాళం వద్ద ప్రక్కద్వారం దగ్గర దండాలలో ఎంబ్రాయిడరీ చున్న చేస్తూన్న వన్నెచిన్నె అమ్మాయిని చూసి ఆ అమ్మాయి ముఖంలో రామభద్రయ్య పోలికల్ని వెతుక్కుంటూ—"ఏమమ్మా, ఇది రామభద్రయ్య ఇల్లే కదూ. నీవు రామభద్రయ్య కూతురివే కదా" అంటూ గడపదాటాడు. "అవునండీ.ఇదివారిల్లే. రండి" అంటూ కుర్చీ చూపించి, కూర్చోమని చెప్పి తండ్రికి వార్త చెప్పేంతలో రామభద్రయ్య వెనుక గదిలోంచి పరుగెత్తుకుని వచ్చాడు.

"ఇప్పుడే మా రాజ్యంతో నీ గురించి చెబుతున్నాను. నీవు వచ్చావు. రా! రా! లోపలికి. లోపల కూర్చుందాం. చూశావా మా భవనం?" అంటూ లోపలికి తీసు కెళ్ళాడు.

"నీవు మా పిల్లలందర్నీ చూసి ఉంటావు సీతను తప్ప ఇదే మా ఆఖరిది" అంటూ సీతను పరిచయం చేశాడు.

"నమస్కారమండి" అంది సీత.

"ఏం చదువుకున్నావు?" అడిగాడు సుంద్రరామయ్య కూర్చుంటూ.

"ఇంటర్ పాసయ్యానండి."

"బాగుంది. అలాగే బి. ఎ. కూడా పూర్తి చెయ్యి."

రామభద్రయ్య కలుగ జేసుకున్నాడు. "ఇంకా పెద్ద చదువు లెందుకు, సుందరం. ఎంత తక్కువ చదివిస్తే అంతకన్న తక్కువ చదువుకున్న వరుణ్ణి ఆ స్థాయిలో కట్నమిచ్చి తేవాలి పెళ్ళి చెయ్యాలి. సీతకు పంటావారప్పా వచ్చు. కుట్లు, అల్లికలు వచ్చు. ఐద్ధ కంప దేపిల్లకాదు. పాటలుపాడుతుంది. వయొలిన్ వాయిస్తుంది. చాలు. సీతా, మా అమ్మను పిలువు" అంటూ సీతను లోపలికి పంపింది, "పిల్లదేనా 'ఆడ పిల్లా?' అని బాధ పడతాను. వాళ్ళను . . . పెళ్ళిళ్ళు చెయ్యాలంటే . . .

చేసిన చదువులు చదివించలేక ఆడపిల్లలు చవట్లు, దద్దమ్మలు అని అంటాం. కాని, ఆడపిల్లలు లేకపోతే ఇంటికి సింగారమే లేదయ్యా! అన్నీ ముద్దు ముచ్చట్లు వాళ్ళవే. ఇంటికి సిరి ఆడపిల్లే నయ్యా. ఇల్లాంటి పిల్ల పెళ్ళయి వెళ్ళిపోతే ఈ ఇంటిలో ఉండటం ఎలా అని భయపడుతుంటానయ్యా'' అన్నాడు.

"నిజమే, బ్రదర్. మా ఇంటిలో సీతను [illegible] నా కష్టం కాని [illegible] తెలుస్తుంది. ఎంత ముద్దుగా [illegible] సంపాదించాలి [illegible]. అలా అనుకుని [illegible]...'' అంటూ [illegible] రాజ్యలక్ష్మమ్మ [illegible] అని [illegible].

టిఫిన్, కాఫీలు తీసుకుని బయలుదేరా రిద్దరు మిత్రులు.

జూన్ 1 నుండి ట్యుటోరియల్ కాలేజీకి సెలవులు కనుక కలిసి తిరగొచ్చు అని చెప్పాడు సుందర్రామయ్య. ఉదయం పది గంటలయ్యేసరికి రామభద్రయ్య సుందర్రామయ్య ఇంటికి వచ్చేవాడు. ఇద్దరూ కూరల మార్కెట్టుకు వెళ్ళేవారు. కూరలు కొనుక్కున్న తరువాత ఎవరి ఇళ్ళకు వాళ్ళు పోయేవారు. సాయంత్రం సుందర్రామయ్య 5 గంటల కల్లా వచ్చేవాడు. ఇటు వైపో అటు వైపు 7 గంటల వరకు తిరిగి వచ్చేవారు. ముందుగా వచ్చిన రోజున కొద్దిసేపు రామభద్రయ్య ఇంటిలో కూర్చుని వెళ్ళే వాడు సుందర్రామయ్య.

ఆ రోజు వచ్చి కూర్చున్న సుందర్రామయ్య "ఇవ్వాళ ఎక్కడికీ కదలాలని లేదయ్యా. ఏదీ మా సీతమ్మను పిలిచి నాలుగు పాటలు పాడించు. వినాలని ఉంది'' అన్నాడు. రామభద్రయ్య చెప్పగానే "అలాగేనండి, వస్తున్నాను'' అని లోపలికి వెళ్ళి, చీర మార్చుకుని వచ్చి చిరు చాపను పరచుకుని వయొలిన్ తెచ్చుకుంది సీత.

రెండు కృతులు వాయించి వినిపించింది సీత.

"రెండు కృతులు పాడి వినిపించు, సీతా'' అంది రాజ్యలక్ష్మమ్మ. ఆమె మాట ప్రకారమే రెండు పాటలు పాడింది సీత. సుందర్రామయ్య పరవశించి విన్నాడు.

"అదృష్టవంతుడవు, భద్రం. రూపం, గుణం, చదువు, సంగీతం, వినయం, విధేయత అన్నీ ఉన్న కూతుర్ని కన్నావు. ఇలాంటి ఆడపిల్ల ఒక్కతె ఉంటే చాలయ్యా. పుట్టిళ్ళు, మెట్టిళ్ళు శోభిల్లు తాయి'' అన్నాడు. సీత అక్కడనుండి లేచి వెళ్ళి పోయింది.

"ఏం లాభమయ్యా! ఇంతటి సంగీతం, శాస్త్రం— సంగీతమంటే చెవులు మూసుకునే భర్త దొరికితే గోడ [illegible]పోతుంది. అదే నా బాధ. మంచి కూడుకి మంచికూర దొరకదయ్యా.'' అన్నాడు రామభద్రయ్య.

"సీతమ్మకు రాము వంటివాడిని తెచ్చి పెళ్ళి చేద్దామయ్యా. లోకం గొడ్డుపోలేదు'' అన్నాడు సుందర్రామయ్య.

ఆ రాత్రి రాజ్యలక్ష్మమ్మ భర్తను మెల్లిగా అడిగింది! "సుందర్రామయ్యగారికి పెళ్ళి కావలసిన కొడుకు ఒక డున్నాడు కదూ!'' అని

"అవును. ఏం?'' అడిగాడు.

"ఏం చేస్తున్నాడు?'' అడిగింది.

"పెద్ద చదువే చదువుకున్నాడు. ఉద్యోగం కోసం ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. ఇంతకీ ఈ వివరా లెందుకని?''

"ఏం లేదులెండి'' అంది రామె.

"రాజ్యం! నీ ఆలోచనలు నాకు తెలుసు. సీత కోసమేగా. లేనిపోని ఆశలు పెట్టుకోకు. అంత చదువు చెప్పించి, అంత ఖర్చు పెట్టిన అతనికి ఎంత పెద్ద ఆశ లుంటాయో ఆలోచించు. అందని పండ్ల కోసం ఆశలు పెట్టుకోవటం వల్ల మనసుకు క్షోభ తప్ప మిగిలేదేదీ ఉండదు. స్నేహితులం, స్నేహితులుగానే ఉండటంలో ఎంతో హాయి ఉంది. ఇక సీతకు మంచి సంబంధమే కుదురుతుంది. వెళ్ళి పడుకో'' అన్నాడు రామభద్రయ్య.

* * *

నాలుగు రోజులు పోయిన తరవాత ఆ సాయంత్రం [illegible] "రేపు మా సుధాకరం హైదరాబాదు ఇంటర్వ్యూకి వెళుతున్నాడోయ్'' అన్నాడు సుందర్రామయ్య.

"ఆ మధ్య కలకత్తా ఇంటర్వ్యూ కెళ్ళొచ్చాడు?'' అడిగాడు వీరభద్రయ్య.

"వెళ్ళాడు. కాని వస్తుందన్న నమ్మకం లేదు. ఆర్డరు వుండగానే సరికాదు ఈ రోజుల్లో నీకు తెలియని దేముంది?''

"ఏదైనా ఆ రోజు రావాలి.''

"నిజమే. అయినా ఇంత విశాలమైన, అవకాశా లున్న చోటు వదులుకుని ఎక్కడెక్కడికో పోవటం నాకు నచ్చ లేదయ్యా. ఆ మాత్రం ప్రయత్నం చేస్తే ఉద్యోగం ఇక్కడ దొరక్కపోదయ్యా. కాని ఏం చేయమంటావు? వాడు వినడు. వాడి ఉద్దేశ్యం నా కర్థమైందయ్యా. ఈ ఊళ్ళోనే ఉద్యోగం చేస్తే వాడికి స్వాతంత్ర్యం ఉండదని, పై చోటయితే పెళ్ళయిన తరవాత తనూ భార్య హాయిగా ఉండవచ్చని వాడి యోచన. మరి వాడి మనసు తెలిసి అడ్డ మెందుకు? అలాగే కానియ్యమని అడిగినప్పుడల్లా డబ్బు ఇచ్చేస్తున్నాను.''

"మా సుధాకరం అలాంటి వాడు కాదయ్యా''

"భద్రం, పెళ్ళిళ్ళు కాక ముందు పిల్ల లందరూ ఇలాగే ఉండేవారు. పెళ్ళిళ్ళు అయ్యాయి. పెళ్ళాలతో ఎగిరిపోయారు. అవకాశాలు వచ్చాయి. వెళ్ళిపోయారు. నేను కాదనను. పిల్లల అభివృద్ధి కాక మనకు కావలసిన దేమిటి? కాని కనీసం మూడు నెలలకైనా ఒక ఉత్తరం ముక్క రాసి పడేయరయ్యా. నాకు ఎవరూ ఏమీ ఇవ్వక్కర్లేదు. కాని చచ్చామో, బ్రతికామో కూడా వీళ్ళకు అక్కరలేదు. వీళ్ళను నేను ఎన్ని బాధలు పడి చదివించానో ఆ పరమాత్ముడికే ఎరుక. తండ్రిగా నేను చేశాననుకుంటాను. కాని కోడలు కొంగు పట్టుకుని తిరిగే కొడుకుని ఏ తండ్రి సహించ గలడంటావు? ఈ నా పిల్లలు ఒట్టి స్వార్థపరు లయ్యారు. ఆడపిల్లలు పుట్టిల్లు అన్న అభిమానంతో సంవత్సరానికొక సారైనా వచ్చిపడి, నాలుగు రోజు లుండి వెళతారు. ఆ నాలుగు రోజులు పిల్లలు ఇంట్లో తిరుగుతుంటే ఎంత ఆనందంగా ఉంటుందో! రెండుసంవత్సరాలకో, మూడు సంవత్సరాలకో చుట్టపు చూపుగా వస్తారు, ఒక పూట ఉండి వెళ్ళిపోతారు. కనీసం సుధాకరమైనా నా దగ్గరుంటే నాతో నా వృద్ధాప్యం గడిచి పోతుందని నా ఆశ.''

"నీ బాధ నా కర్థమైంది, సుందరం. అసలు నీ మనసులో ఉన్నది సుధాకరానికి చెప్పావా?''

"నీవు ఎక్కడికో వెళ్ళిపోవటం నా కిష్టం లేదు అని రెండు సార్లు చెప్పాను. అంతకన్నా వివరంగా ఏం చెప్పను?''

"అలా అన్నంత మాత్రాన మనసులోని మాట తెలుస్తుందా?''

"పోనీ... పోనీ... నీవు సుధాకరంతో మాట్లాడ కూడదూ?''

"అంతకన్నా నా కంత పెద్ద పనిలేదు [illegible]. రెండు, మూడు సార్లు మా ఇంటికి వచ్చినప్పుడు నాతో బాగానే మాట్లాడాడు. అంతమాత్రాన చేత...''

"ఏం ఫరవాలేదు. వాడేమీ అనుకోడు. నీవు వాడి మనసు తెలుసుకో. వాడు తిరిగి రాగానే నీ దగ్గరకి పంపుతాను. పద, చీకటి పడుతోంది'' అంటూ లేచాడు సుందర్రామయ్య.

మరి మూడు రోజుల తరవాత నుంచి ఉదయం పూట ఒక గంటన్నర కాలం ఇంటర్మీడియేట్ విద్యార్థులకు ఇంగ్లీషు [illegible]నికి సుందర్రామయ్య ప్రోత్సాహం మీద అంగీకరించాడు రామభద్రయ్య. కాలేజీలో అడ్మిషన్సు ప్రారంభం కావటంచేత మిత్రు లిద్దరూ కలియటం జరగలేదు నాలుగు రోజులై. ఆ రోజు సాయంత్రం రామభద్రయ్య ఒక్కడే షికారు వెళ్ళి తిరిగొచ్చాడు చీకటి పడేవేళకి. సీత ఎదురొచ్చి "మీరు వెళ్ళిన అర గంటకు మీ కోసం ఎవరో వచ్చారు, నాన్నగారూ'' అంది.

"ఎవరమ్మా.'' [illegible] అడిగాడు.

"సుధాకరంగారట. మీతో మాట్లాడాలని వచ్చా రట'' అంది సీత.

"కూర్చో మనలేక పోయావా?''

"అమ్మ ఇంట్లో లేదు. నేను వయొలిన్ వాయించు కుంటున్నాను. మీరు లేరన్నాను.''

"రేపు సాయంత్రం వస్తానని చెప్పండి'' అని చెప్పి వెళ్ళిపోయారు'' అంది.

"సరే'' అన్నా డతను.

"సుధాకరం అంటే సుందర్రామయ్య కొడుకే కదూ?'' అడిగింది రాజ్యలక్ష్మమ్మ. భోజనం దగ్గర పులుసు గిన్నెలో పులుసు [illegible].

అన్ని మాటలు విని కలుపుకుంటున్న అన్నాన్ని అలాగే వదిలేసింది సీత, తండ్రి మాటలు [illegible] వింటానికి.

"అవును'' అన్నాడు తల ఎత్తకుండా.

"ఎందుకొచ్చాడో?'' ప్రశ్నార్థకంగా అంది రామె.

"ఏదో పనిమీద పంపించి ఉంటాడు'' అని అక్కడి తో ప్రసంగం తెంపేశాడు.

భోజనాల తరవాత [illegible] "[illegible]'' [illegible]

చేసిన ముగ్గు సరిగా ఉన్నదా లేదా అని చూడటంలో నిమగ్నమైన సీత తల్లి ప్రశ్న విని, కనుబొమలు ముడిచి తల్లి వైపు చూసింది.

"బాగున్నాడా నీకు?" అడిగిందామె. సీత ఆ ప్రశ్న విని చప్పున తల దించుకుని బొట్టు దోస్తున్న పెద కుచ్చిళ్ళను దింపుకుని— "నాకు తెలియదమ్మా" అంటూ ముగ్గు గిన్నె పట్టుకుని వెళ్ళిపోయింది.

"ఏం తండ్రులో, ఏం కూతుళ్ళో! ఇద్దరికిద్దరే" అంటూ వంటింటికి గొళ్ళెం పెట్టి గదిలోకి దారి తీసిం దామె.

*   *   *

మర్నాడు సాయంత్రం సుధాకరం కోసం ఎదురు చూస్తూ కూర్చున్నాడు రామభద్రయ్య. వరండాలో పెట్టిన ట్రాన్సిస్టర్ అన్న సీతను పాడింది. "ఇవాళ కి సాయంత్రం పెట్టెలో పెట్టి పలకనివ్వలేదా". మీ అమ్మను కాఫీ చెయ్యమన్నాను. నాకు రెండు కప్పుల్లో సిద్ధం చేయమను. సుధాకరం వస్తాడు" అంటూ పేప రందుకున్నా డాయన.

"అలాగే నండి" అంటూ కదలబోతూ గేటు చప్పుడయితే చూసింది సీత. సుధాకరం వస్తున్నాడు. గబగబా లోపలికి వెళ్ళిపోయి కర్టెన్ వేసేసింది సీత.

"నమస్కారమండి" అన్నాడు సుధాకరం ఎదురెళ్ళిన రామభద్రయ్యను చూసి.

"శుభం! వెయ్యేళ్ళాయుష్షు. ఇప్పుడే నీ గురించి అనుకుంటున్నాం. నిన్న వచ్చావట. నేను లేను. నీవు వస్తావని కూర్చున్నాను." అంటూ భార్యను పిలిచా డాయన.

ఆమె రాగానే సుధాకరాన్ని పరిచయం చేశా డాయన.

"నాలుగు రోజుల క్రితం మీ ఇంటి కొచ్చాం. అప్పుడు నీవు లేవు" అం దామె.

"అవునండీ—ఇంటర్వ్యూకి వెళ్ళాను" అన్నాడు సుధాకరం.

"ఇంటర్వ్యూ బాగా జరిగిందా?" అడిగా డాయన.

"బాగానే జరిగింది."

"ఇక ఉద్యోగం రావటం అన్నది దైవేచ్ఛ" అన్నాడు రామభద్రయ్య.

"అంతే!" అన్నాడు సుధాకరం.

"అవునా!" — కర్టెను దగ్గర గాజులు గలగల లాడాయి.

రాజ్యలక్ష్మమ్మ కాఫీ అందుకుని ఇద్దరికి అందించింది. బెట్టు చేయకుండా కాఫీ తీసుకున్నా డతను.

తరవాత ఇద్దరూ బయలుదేరారు—"అలా వెళ్ళొస్తాం" అని చెప్పి. సుధాకరం వీధి గడపవరకు నడిచి రాజ్యలక్ష్మమ్మ దగ్గర సెలవు తీసుకున్నాడు.

ఇద్దరూ గేటు దాటేంతవరకు చూసి—"ఎంత చదువుకున్నా, ఎంత డబ్బున్నా, అహంకారం గాని, గర్వం గాని లేవు. వినయం ... విధేయత ... దేనికైనా పెట్టి పుట్టాలి" అని తనలో తాను అనుకున్నట్టుగా అం దామె. సీత విన్నది. తల ఎత్తలేదు.

*   *   *

"ఈ ఊరిలో ప్రయత్నిస్తే ఉద్యోగం దొరకదా, సుధాకరం?" అడిగాడు రామభద్రయ్య సుధాకరంతో అవ్ లాండ్స్ వైపు నడుస్తూ.

"ఎందుకు దొరకదండి? దొరుకుతుంది."

"మరి ఎందుకు ప్రయత్నం చెయ్యకూడదు?"

"ప్రయత్నం చెయ్యవచ్చునండి. కాని నాకు ఇష్టం లేదు."

"ఏం ... నాయనా. నీ క్షేమం కోరి అడుగుతున్నాను. ఏమనుకోకు. ఇక్కడ ఉద్యోగం చేయటానికి ఇష్టం లేకపోవటానికి కారణ మేమిటి? నీవు ఇక్కడే ఉద్యోగం చేస్తే మీ అమ్మా నాన్నా నీ కంటి ముందే ఉంటారు కదా. నీవు దూరంగా వెళ్ళిపోయావన్న బాధ వారికి ఉండదుగా?"

"నే నెక్కడ ఉన్నా వాళ్ళు నా తోనే ఉంటారు. అది సమస్య కాదు."

"ఇంత ఇల్లు వదులుకొని నీ తల్లిదండ్రి వస్తారనుకోను!"

"రావాలనే నా ఉద్దేశ్యం."

"నా కర్థం కావటం లేదు. సుందరరామయ్య ఇక్కడ ఉండటమే నీకు ఇష్టం లేనట్టుగా ఉంది."

"నాన్నగారికి అరవై ఏళ్ళు దాటాయి. ఇక విశ్రాంతి తీసుకోవలసిన వయస్సు. కాని ఈ ఊరిలో ఉంటే ఇంకా వ్యాపకాన్నీ, కాలేజి అనీ ప్రాకులాడు తారు. విశ్రాంతి తీసుకోరు. ఇక్కడి నుండి వెళ్ళిపోతే పై ఊరిలో అడిగేవారుండరు. విశ్రాంతి దొరుకుతుంది."

సుధాకరం మాటలు నచ్చాయి రామభద్రయ్యకి.

"నీ పద్ధతి బాగానే ఉంది. కాని ..."

"మీ రేమంటారో నాకు తెలుసు. నాన్నగారు రాత్రింబవళ్ళు ఎంత కష్టపడి మమ్మల్ని చదివించి, పైకి తెచ్చారో నాకు తెలుసు. ముగ్గురన్నయ్యలు ఒకే సారి చదువుకు వచ్చారు. ముగ్గురికి మూడు రకాల చదువులు. ఖరీదైన చదువులు. ఎంత కష్టపడి చెప్పించారో ఆలోచించండి. నా అదృష్టం కొద్దీ వారికి నాకు లొమ్మిది ఏళ్ళు తేడా. ఈ మధ్యకాలంలో చేసిన అప్పులు తీర్చారు. ఇల్లు కొన్నారు. కానికొత్త ఇంటిలో అయిదు సంవత్సరాల వరకు దిగలేదు. ఇంటి వెనుక పాక వేయించారు. అందులో మేముండేవారం. ఇంటిని అద్దె కిచ్చారు. నా ఎమ్. ఎస్‌సి. చదువు అందులోనే అయింది. నేను రీసెర్చిలో చేరిన సంవత్సరం ఇల్లు మారింది. అయినా నాన్నగారు కష్టపడక తప్పలేదు. ఇప్పుడు నాకు ఉద్యోగం వస్తుంది. ఇంకా ఆయన ఎందుకు కష్టపడాలి? కాని నాన్న నా మాట వినరు. అందుచేత ఊరు మారితే గాని లాభం లేదు."

అతని సమాధానానికి చాలా ఆనందించాడు రామభద్రయ్య.

"నీ మాటలు నాకు బాగా నచ్చాయి. నీవు మీ అమ్మను, నాన్నను విడిచి దూరంగా ఉండగలవా?"

"ఇంత వరకు ఉండలేదు. అలా ఉండాలనీ లేదు."

"అలాగే స్వంత ఇంటిని వదలి మీ నాన్న గారు ఉండలేరు. ఉద్యోగం నీవు ఇక్కడే సంపాదించుకుంటే అతనికి తృప్తి. ఏ పనీ చేయకుండా ఉండటం చేత విశ్రాంతి దొరుకుతుం దనుకోవటం పొరపాటు. మనసు శరీరం ఏకీభవించి శ్రమించటాన్నే పని చేయటం అని అంటాం. పని చేయటంలోనే మనిషికి విశ్రాంతి ఉంటుంది. పని చేసే వాడికే విశ్రాంతి తీసుకునే హక్కు. పని చెయ్యాలి. విశ్రాంతి తీసుకోవాలి. శక్తి ఉన్నంతకాలం మనిషి పని చేయటమే ఆరోగ్యం. శక్తి తగ్గగానే అతనే పని తగ్గించుకుంటాడు. అందుచేత సుందరం గారిని అడ్డపెట్టకూడదు. పని తగ్గించుకోమని నేనే చెబుతాను. అతనికి ఎక్కువ శ్రమ ఉండదు. నీకు బాధ ఉండదు." అన్నాడు రామభద్రయ్య.

సుధాకరం కొద్దిసేపు మౌనంగా ఉండి "మీరన్నది బాగుంది. అలాగే చెప్పండి" అన్నాడు.

"నేను అతనితో అలాగే చెప్పబోతున్నాను. నీవు మాత్రం ఉద్యోగం కోసం ఎక్కడికీ పోకు" అన్నాడు.

"అలాగే" అని హామీ ఇచ్చాడు సుధాకరం. ఇద్దరూ తిరుగు ముఖం పట్టారు.

ఇంటి వరకు వచ్చి దిగబెడతానన్నాడు సుధాకరం. "నేను వెళ్ళగలనులే" అన్నాడు రామభద్రయ్య. సుధాకరం సిటీ బస్సు ఎక్కాడు. రామభద్రయ్య ఇంటి ముఖం పట్టాడు.

ఆ రాత్రి సుధాకరం ఎందుకు వచ్చాడో తెలుసుకోవాలని రాజ్యలక్ష్మమ్మ ప్రయత్నం చేసింది. కాని రామభద్రయ్య అవకాశాన్ని ఇవ్వలేదు.

రెండు రోజులు పోయిన తరువాత ఆమె అంది:

"దీపం ఉండగానే ఇల్లు చక్క బెట్టుకోవాలి. కాళ్ళూ చేతులూ ఆడుతూండగానే బాధ్యతలు నెరవేర్చుకోవాలి. సీత వయసుకే ఉమ, పద్మ, రాజేశ్వరి పెళ్ళిళ్ళు చేశాం. అప్పుడు మా అన్న బ్రతికే ఉండేవాడు. కాబట్టి అన్ని విషయాలు వాడే చూసుకున్నాడు. ఇప్పుడు వాడు లేడు. సీతను ఒక అయ్య చేతిలో పెట్టేస్తే మన బరువు తీరుతుంది. మీరు వేదాంతిలా కూర్చుంటే అవదు. నా బాధకొద్దీ చెప్పాను. ఇక మీ ఇష్టం."

"నాకు మాత్రం సీతకు పెళ్ళి చెయ్యాలని లేదా? రేపే అనకాపల్లి వెళ్ళి మా తమ్ముడి బావమరిదిని కలుస్తాను. అతను పెళ్ళిళ్ళ పేరయ్య. ఏవైనా సంబంధాలు చెబుతాడేమో కనుక్కొని వస్తాను" అన్నాడు. అనటమేకాదు మర్నాడు ఉదయమే బయలుదేరి వెళ్ళాడు. తిరిగి వచ్చి ఏమైందో చెప్ప లేదు రామభద్రయ్య.

ఆరోజు సాయంత్రం రామభద్రయ్యను కలి యాలని బయలుదేర బోతూ శారదమ్మను పిలిచి "భద్రం మరి ఏం చెప్పాడో ఏమో సుధాకరం ఉద్యోగాని ఎక్కడికీ వెళ్ళనని, ఇక్కడే ప్రయత్నం చేస్తానని ఇవ్వాలే చెప్పాడు. ఒకసారి రామభద్రయ్యని కలిసి వస్తాను" అని చెప్పాడు.

"ఉద్యోగం దొరికిన వెంటనే కోడల్ని తెచ్చుకుంటే మన బాధ్యత తీరుతుంది. ఎప్పటి నుండో సుధాకరం మీద ఆశలు పెట్టుకున్న సంబంధాలు ఉండనే ఉన్నాయి" అం దామె.

"పెద్ద కోడళ్ళతో అనుభవాలు మరిచి పోయావా?" నవ్వుతూ అడిగాడు అతను.

"అలాగని సుధాకరం పెళ్ళి చెయ్యమా? కోడళ్ళు నాకేం పల్లకీ మోయక్కర్లేదు. వాళ్ళు సంతోషంగా ఉంటే చక్కగా చూసుకుంటే చాలు. మనం ఇంకా ఎంత